

TARİHTE İNSAN-MEKÂN ETKİLEŞİMİNİN SAFRANBOLU KENTLEŞME KÜLTÜRÜNE ETKİSİ

Uzm. Sinan DOĞAN¹

Millî Eğitim Bakanlığı Uzmanı

Özet

Türk evi, Anadolu’da kendine özgü karakterini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti’nin sınırlarını genişletmesiyle de Avrupa’nın belirli yerlerinde kökleşen Türk evi, 15. ve 16. yüzyıldan itibaren mevcut diğer tiplerin yerine geçmiştir., Osmanlı Devleti döneminde, Safranbolu üstün ekonomik ve kültürel düzeyine ulaşmıştır. Türk Beylikleri ve Osmanlı hâkimiyeti altında kaldığından dolayı Safranbolu’da, Türk yaşam biçiminin baskın olduğu ve Safranbolu’yu şekillendirdiği söylenebilir. Türk-İslam geleneği içinde mekân algısını belirleyen “benimseme”, “aidiyet” ve “kimlik” kavramlarıdır. İnsanın ve insana dair olanın oluşumunda ve gelişiminde sosyal çevre ile fiziki çevrenin önemli bir yeri bulunmaktadır. İnsanların kolektif bellekten gelen verilerle, çevrelerindeki mekânı kendilerine özgü bir yaşam alanı olarak kurgulamasıyla aidiyet değerine ulaşmışlar. Mekân-insan arasındaki “benimseme”, “aidiyet” ve “kimlik” değerleri ile karşılıklı etkileşim yaşanmasıyla, mekân “anlam ve önem” kazanmaya başlar. Toplumsal ilişki ağlarının, düşünsel ve kültürel imgelerin sahnesi olan kent, aynı zamanda yaşanan toplumsal süreçlerin de temel unsurlarından biridir. Mekânın somut ifadesi olan mimari formun anlamını ve insan-mekân ilişkilerinin anlamını sorgulamaya yönelik bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Mekânın sembollerle inşa edildiğini, bireylerin de bu sembolleri yorumlayarak onlara anlam yüklerler. Bireylerin mekâna yüklenen anlamlara göre kendisi için bir “durum tanımlaması yaptıktan sonra eyleme geçtiklerini düşünülebilir. Demografik karakterli ve kültür temelli bir biçimde ortaya çıkan kentleşme kültüründe, mekânın kullanım şekli ve amacı ortak toplumsal karakterini yansıtır. Türklerin çevreye kattığı bu özellikler, donatılar ve oluşan eylemler sonucunda Anadolu’da kendine özgü yapı ve yerleşim karakterini taşıyan kentlerden biri de Safranbolu’dur. İnsan-çevre ilişkilerini mekân üzerinden anlamak ve okumak için farklı disiplinler içinde de yer alan ve konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak olan, aidiyet, sahiplenme ve kimlik gibi kavramları mekânla ilişkilendirilerek, mekân-insan etkileşiminin Safranbolu kent kültürüne etkisi makalenin kavramsal çerçevesi oluşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Safranbolu, fenomenoloji, kolektif bellek, demografik, kültür

The Effect of Human-Space Interaction in History on Safranbolu Urbanization Culture

Abstract

The Turkish House first formed its own character in Anatolia. With the expansion of the borders of the Ottoman Empire, it is rooted in certain parts of Europe. Turkish house has replaced other existing types since the 15th and 16th centuries. Safranbolu has reached its highest economic and cultural level in the Ottoman period. It can be said that the Turkish life style was dominant and shaped Safranbolu because it was under Turkish domination and Ottoman rule. The concepts of “adoption eme, “ belonging belir and mekan identity ”which determine the perception of space within the Turkish-Islamic tradition. Social environment and physical environment play an important role in the formation and development of human and human. They reach the value of belonging with the data that comes from the collective memory of the people and the space around them as a unique living space. The space starts to gain meaning and importance through interaction between “adoption önem, mekan belonging yaşan and leri identity” values. The city, which is the scene of social relations networks, intellectual and cultural images, is also one of the basic elements of the social processes. The concrete expression of space is used as a method to question the meaning of the architectural form and the meaning of human-space relations. They say that the space was built with symbols, and that individuals

¹ MEB, uzman, s.sinan1339@hotmail.com

interpreted these symbols and added meaning to them.it can be thought that by making a definition of a situation and acting according to it.In the culture of urbanization, which emerged in the form of a demographic and culture-based form, the use and purpose of the space reflect the common social character. Safranbolu is one of the cities that has the character of a unique structure and settlement in Anatolia as a result of these characteristics, equipment and actions that Turks have added to the environment.To be able to understand and understand human-environment relations through space, and to integrate concepts such as belonging, ownership and identity within the different disciplines that will facilitate the understanding of the subject.The effect of space-human interaction on Safranbolu urban culture will be the conceptual framework of the article.

Keywords: Safranbolu, Phenomenology, Collective Memory, Demographic, Culture.

GİRİŞ

Eski Safranbolu, Gümüş ve Akçasu dereleri ile her iki derenin birleşmesiyle oluşan Tabakhane deresinin meydana getirdiği; yer yer çok derin ve dik yamaçlardan oluşan vadi içinde bulunmaktadır. Safranbolu yerleşim, bu vadinin topografik şartlarına bağlı olarak gelişme göstermiştir.² Safranbolu, Kalker plato içindeki vadi yamaçlarında kurulmasında dolayı doğal bir korunma avantajı elde etmiştir. Bundan dolayı Safranbolu evleri orijinalliğini koruyabilmiştir.

Safranbolu'nun Osmanlı döneminde ekonomik açıdan özel bir yeri vardır. Karadeniz ticaretinde 18. yüzyıla kadar önemini sürdüren Sinop limanı ile Gerede arasında bağlantı bulunmaktadır. Bundan dolayı Kuzey Anadolu ticaret kervan yolu üzerinde yer alan Safranbolu, konaklama noktası hâline gelmiştir. Safranbolu kent soylularının, Osmanlı Sarayı ile doğrudan ticari ve kültürel ilişkileri bulunmaktadır. Safranbolu'nun özellikle İstanbul ve diğer ülkelerle olan ilişkiler nedeniyle kültürel bir zenginliğe ulaşmıştır. Kafkasya, Kırım bölgesinde yaşayan zengin aileler, Safranbolu'ya gelip yerleşmişlerdir.

Safranbolu geleneksel evler, 18.-19.Yüzyıl'da Türk toplumunun geçmişini, kültürünü, ekonomisini, yaşama biçimini ve teknolojisini yansıtan en önemli örneklerden biridir.³ Safranbolu evleri, insan, kültür çevre ve doğal çevre arasındaki etkileşimin sonucunda ortaya çıkan sağlıklı bir uyum ve estetik güzelliği, insandaki ruhi özlemlerin ifadesidir. Safranbolu Geleneksel evler, ana ögesi 'insan' olan bir tasarım anlayışını temsil etmektedir. Hareket, denge, ritm, renk, ton ve benzeri estetik değerleri içinde barındıran Safranbolu evleri, ideal bir yerleşme düzeni anlatır."⁴

1.Mekânın İnşasında Sosyo-Ekonomik Süreçlerin Etkisi

Mekân, insanı biçimlendiren ve onun tarafından biçimlendirilen toplumsal bir boyuttur.⁵ İnsanoğlu kendisine ve çevresine mekân (kent) inşa ederken, aynı zamanda medeniyeti de inşa etmiştir. Her medeniyetin mekân kurma biçimi, bunu kentsel göstergeler hâline getirme biçimi farklılık göstermektedir. Medeniyeti ortaya çıkaran kurucu değerlerin taşıyıcı kolonların farklılığı kentsel yapılara da yansımaktadır.. Sosyo-ekonomik süreçler, kentleri ortaya çıkaran yegâne belirleyicidir. Medeniyet, mekân üzerinde kurulur. Medeniyet maddi göstergelerini, mekân üzerinden insanlığa sunmaktadır. Bu bağlamda bir kentte; bu kentin

² İ.Y Hacısalıhoğlu, "Geleneksel Türk Şehri: Safranbolu". *Türk Coğrafya Der.* İstanbul1995,S.30,s.409-434.

³ R. Günay, *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*. Kültür Bakanlığı Yay. No:456. Tanıtma Eserleri Dizisi No:23. İkinci Baskı. Ankara,1989

⁴ M.Hersek Can (ed.). *Safranbolu Yörük Köyü, Geleneksel Yaşam Biçimi ve Evleri*, 2000

⁵ David Harvey, *Sosyal Adalet ve Şehir, Metis Yayınları*, İstanbul, 2003, s. 11.

bileşenleri olan ev, mabet, çarşı gibi yerlerde insana ait bir davranış kalıplarını, bir medeniyetin izdüşümleri olarak okunabilir. Mekânlar içinde buldukları kaba göre şekil alırlar, varlık kazanırlar. Medeniyet, şekil veren kap hükmündedir. Mekân dediğimiz olgu medeniyet kabında şekil alıp, ete kemiğe bürünür.

Mekânlardan biri olan kent, insanın hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en büyük fiziki ürün ve insan hayatını yönelten, çerçeveleyen yapıdır. Toplumların tarih içinde ulaştıkları belli bir üretim düzeyi ve bunun gerektirdiği toplumsal örgütlenmelere bağlı olarak kentler ortaya çıkmış.⁶ Tarihten günümüze kent ve toplumun birlikteliği, ayrılmaz bütünlüğü, “toplumun terakki ettiği mekân olarak kent” veya “kentün zuhur ettiği sosyal birliktelik olarak toplum” şeklinde zorunlu okumaları beraberinde getirmektedir. “Mekân inşa etmek ve kent kurmak, refah ve rahatın icabı olan hadari temayüllerdendir.⁷ Şehirlerin amacı huzurlu, istikrarlı ve güvenli bir hayatı garanti altına almaktır.⁸

Şehir mekânında zuhur bulan bir eylemin oluşması için “şehrin; su, orman, ulaşım, ekonomik, güvenlik kaynaklarına yakın olması icap eder.⁹ Şehir kültürü oluşumunda en önemli kaynak, siyasi istikrar ve siyasi güvendir.¹⁰ Şehir kültüründe yer alan ihtişamlı yapılar, siyasi istikrar ve güven ortamında; ekonomik, su, tabiat, ulaşım, bilim ve teknik(nüfus,iş gücü,ustalar) gibi kaynakların, estetik ve tasarım gücü ile birleşiminden doğmaktadır”Kent yaşamı, ticaret ve teknolojiden bağımsız olarak gelişmemiştir.”¹¹ Şehirlerde kültür ve sanatın kökleşmesi, siyasi istikrar ve güven ortamında toplum refahının artmasına bağlıdır’. Refah arttıkça bilim ve sanat öğrenmek ve uygulama faaliyetleri artacaktır.¹² Bu durum, kentte yaşayanların kendilerine has kolektif bir kimlik ruhunu oluşturacaktır.

Kente yaşayan toplulukların sahip olduğu din, İnanç ve kültür, kent imar kültürüne yön veren tercihlerin kaynağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla şehir, toplumsal ilişkilere biçim veren, insanlar arası mesafelerin asgariye indirdiği mekânlardır.¹³ Kentte her mahâlde, kendi tarihsel sürekliliğini göstererek mahâlde sakinlerinin nitelik ve özelliklerini yansıtır. Aynı zamanda insanların özel yeteneklerinin sergileme alanıdır.¹⁴ Kent imar kültürü, insanlar birbirlerine ve yaşadıkları mekâna karşı sorumluluklarını geliştirme ve işbirliği esasına göre şekillenmiştir. İnsanın mekâna karşı sorumluluk duygusu geliştikçe; insanda gelişen düşünme yetisi ve el becerisi, bilim teknik üretim alanını oluşturmaktadır. Bu oluşum, şehir imar kültüründe estetik ve tasarım şeklinde tezahür eden “diyalektik bir düşüncedir. Bu diyalektik düşünce,”Tanrı ve insan, ruh ve madde karşıtlarını aynı oluşumun birbirini tamamlayan aşamaları olarak”¹⁵ düşünebiliriz.

2.Safranbolu Şehir Kültürü Ticaret ve Teknolojiden Bağımsız Olarak Gelişmemiştir.

⁶ Korkut Tuna, *Toplumu Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, İz Yayınları İstanbul 2013

⁷ İbn Hâldun,*Mukaddime* 1, (Çev.S. Uludağ), İstanbul: Dergâh Yayınları.,İstanbul 2013

⁸ İbn Hâldun, *Mukaddime* c.1,s.631

⁹ Kazım Şulul, İbn Hâldun’a Göre İslam Medeniyeti, İnsan Yayınları, İstanbul 2013;İbn Hâldun, ,*Mukaddime*, c.1,s.636;Yusuf Şahin, *Kentleşme Politikası*, Ekin Yayınları. Bursa 2015s.109-123

¹⁰ İbn Hâldun, *Mukaddime* 1,s.149)

¹¹ Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri*, (Çev. Ş. Karadeniz), İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul 2014

¹² Ümit Hassan, *İbn Hâldun Metodu ve Siyaset Teorisi*, Doğubatu Yayınları. Ankara 2010

¹³ Kadir Canatan, *İbn Hâldun Perspektifinden Bilgi Sosyolojisi*, Açılım Yayınları. İstanbul 2016,s.103

¹⁴ Şahin, *Kentleşme Politikası*, s.109,123

¹⁵ Nazan İpşiroğlu-Mazhar İpşiroğlu, *Oluşum Süreci İçinde Sanat Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1977. s.50

13. ve 14. yüzyıllarda Konya ve Sivas üzerinden gelen zengin Müslüman ve Ceneviz tacirlerine ait kervanların, Karadeniz'e ulaştırdığı Sinop¹⁶ 18. yüzyıla kadar Karadeniz ticaretindeki önemini sürdürmüştür. Bu dönemde Safranbolu, Anadolu'nun kuzeyinden geçen Asya-Avrupa ana ticaret yolunu, Karadeniz'e bağlayan en önemli bağlantılardan biri olan Gerece-Sinop kervan yolu üzerinde önemli bir konaklama noktasıdır. 17.Yüzyıl ortasında kent merkezinde inşa edilen Cinci Han'ın büyüklüğü, kentin bu işlevini kanıtlayan en iyi örnektir. Cinci Han ilk yapıldığında 60 oda, depo ve büyük bir ahırdan oluşmaktaydı.¹⁷ Cinci Han büyüklük açısından, 30.000 nüfuslu Ankara kentinde bulunan Kurşunlu Han'dan daha büyüktür¹⁸ Cinci Han ulusal ve uluslararası acente olarak kullandıkları bir şehir içi hanı, 70.000 den fazla nüfusu olan Bursa'daki Pirinç Hanı ile aynı işlevi görmektedir.¹⁹ Bu karşılaştırmalar 17. Yüzyıl sonlarında nüfusu 5000-6000 nüfusa sahip Safranbolu kentinin bölgesel düzeydeki işlevsel ilişkiler, özellikle transit ticaret açısından taşıdığı önemini kanıtlamaktadır

Safranbolu'da 17.Yüzyıl'da kentsel yapıdaki işlevsel ilişkileri, özellikle Çukur'daki merkez işlevlerinin mekânsal dağılımını belirleyen temel üretim kolu dericiliktir. Bölge düzeyinde Eflani, bölgenin en iyi hayvanlarının yetiştirildiği büyük bir coğrafi alanın merkezi veya bir çeşit hayvan pazarıdır. Safranbolu çevresinde koyun, keçi ve sığır hayvancılığı 19.yüzyılda da devam etmiştir. Kentteki tabakhanelerin sayısı 84'e ulaşmıştır.²⁰ 1850 yılına kadar Safranbolu'da imal edilen kırmızı kösele, İstanbul piyasasında iyi bir yer tutmuştur.²¹ Safranbolu'nun nüfusu ise 7500 kişidir.²² Çukur'daki diğer merkez kullanımlarının yer seçimleri incelendiğinde; demircilik, bakırcılık, semercilik, dikicilik, ayakkabıcılık gibi işlenmiş eşya üretimi yapılmaktadır.²³19. Yüzyıl sonunda kentte bulunan toplam 1500 konuta karşın 945 dükkân, 61 kereste işlenen atölye, 84 tabakhane bulunmaktadır. Özellikle dericilikle ilgili tabaklama, dikicilik, ayakkabıcılık gibi işlenmiş eşya üretimi kent ekonomisine büyük katkısı olduğu, dericilikle ilgili ticaretten bazı ailelerin oldukça zenginleştiği söylenebilir. "Bu yüzyıllarda, diğer Anadolu küçük kentlerinde de görüldüğü gibi Safranbolu'da esnaf-ahi örgütleri çok katı kurallar içinde ana amacı belli bir pazarı korumaya yönelik lonca işleyişi devam etmiştir."²⁴ Dericiliğin yanı sıra, kent çevresindeki ormanlardan elde edilen şimşir ve diğer cins kerestenin, Bartın üzerinden deniz yoluyla Avrupa'ya kadar ihraç edilmesi de kentteki servet birikimini arttıran bir diğer etmen olmaktadır.²⁵ 19.Yüzyıl sonunda kentteki servet birikimini gösteren bir diğer kanıt ise ödenen vergi tutarıdır. 1890 tarihinde Kastamonu vilâyeti içinde en fazla vergi ödeyen kaza 2.071.424 kuruşla Safranbolu'dur.

¹⁶ M.F. Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu* Ankara, 1972 (1935), s. 106

¹⁷Z. Başak,"Safranbolu Türk Mimari Eserleri," Yayınlanmamış Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, İstanbul, 1966, s.16, 17

¹⁸ Gönül Öney, "Ankara'da Türk Devri Yapıları", *D.T.C.F. Yayınları*, Sayı 209, Ankara 1971 s.137

¹⁹L.Erder, "Factory Districts in Bursa During the 1860's", *O.D.T.O. Mimarlık Fakültesi Derqisi*, Ankara 1975,c.1,n.1,s.85-99.

²⁰ A. Cevad, "Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati", H.1313-17 (1895-99), İstanbul, s.422

²¹ A.G. Ökçüh,*Osmanlı Sanayii*,S.B.F.Yayınları, n.299, Ankara 1971, s.105

²² Cevad., *Osmanlı Sanayii* s.766.

²³K. Ulukavak, *Safranbolu: Kentin Tarihi ve Mimari Eserler*, İ:T:Ü:Mimarlık Fakültesi, Mimarlık tarihi ve Restorasyon Enstitüsü, İstanbul, 1975, s.4-5.

²⁴P.Benedict, *Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar*, Türkiye: İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul 1971, s.168

²⁵ Cevad, *Memalik-i Osmaniye'nin*, s.422.

Kente gelir sağlayan üçüncü grup ekonomik eylemler tarımsal eylemlerdir. Araç vadisi arpa, buğday ve özellikle çeltik ekimi yanı sıra, meyve, sebze, pamuk ve tütün ekimine de elverişlidir. Ancak bunlardan daha önemlisi bölgenin özel koşullarında ekimi yapılan safran bitkisidir. Dünya üzerinde çok az bölgede ekimi yapılabilen safran, ilaç ve boya sanayinde, sarı boya maddesi olarak son 40-50 yıl öncesine kadar geniş ölçüde kullanılmış bir sanayi bitkisidir.²⁶ Safranbolu'nun yakın çevresinde bağcılığın da çok gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kentin üçüncü kesimini oluşturan Bağlar mahallesinin varlığı bunu kanıtlamaktadır.²⁷

19.Yüzyıl sonunda kent ekonomisinin ulaştığı zenginlik, Safranbolu'nun fiziksel yapısında, özellikle mekân alanlarında açık bir biçimde yansımaktadır. Bu tür mekânları yaptıranlar ise hammadde ticareti ile zenginleşen aileler ve devlet adına vergileri toplayan ve topladığı vergilerden büyük paylar alan aşar mültezimleridir. Safranbolu'daki Bağlar kesiminin, büyük bahçeler içindeki çok dağınık konut dokusu bu niteliği açıklıkla yansıtmaktadır. Diğer yanda Çukur'daki ve Kıranköy'deki sık konut dokusu, Bağlar'daki dışa doğru büyüme sürecinin tersi olan içe doğru büyüme, sıklaşarak, yoğunluk kazanarak büyümenin niteliklerini göstermektedir. Konut dokusunda ortaya çıkan zenginliğin en belirgin olduğu dönem 19. Yüzyıl sonu ile I.Dünya Savaşı sonu arasındaki dönemdir. Bu üç kesimdeki konut dokusunun gösterdiği farklılaşmanın yanı sıra, her üç kesimde de gözlenen ortak nitelik konutların ruhi özlemlerini ve büyük bir zenginleşmeyi yansıtmaktadır.

3.Ruhi Özlemlerin Mekândaki Estetik ve Tasarımına Etkisi

Yaşam mekânları ve bu mekânlara yüklenen anlamlar, insan-toplum-çevre- arasındaki etkileşimin en önemli unsurlarından birisidir. Mekân-insan etkileşimi de bu algısal süreçle anlam kazanmaktadır. Mekân algısı, “yaşantı” kavramında temellendirilerek algının bilgiye dönüşmesinin yaşam süresi boyunca bir öncekinden aldığı kültürel referanslarla gerçekleşmektedir. Algılama süreci önemli öğelerinden simgesel algı aracılığıyla aktarılan anlamlar, bireyin içinde yaşadığı toplumun ortak değerlerini ve kültürünü de yansıtmaktadır.²⁸

İnsandaki tekâmül seyri, maddeden ruha, dünyadan uhraya doğru bir yönelim içinde olmasını sağlar. İnsan tabiatında ileriye doğru hamle ve hareket istidadı sonucunda maddeden uzaklaşmayı ve varoluş koşullarından uzaklaşıp yeni bir varoluş çerçevesi içine girmeyi sağlayacaktır. Maddeden ruha doğru bir yolculuk yapan insanda oluşan mükemmelleşme duygusu; içlerinde derin bir inkılâp geçirmesine, önceki hayatla kıyaslanmayacak şekilde mutlu hissetmesini sağlayacak. Hayatın içinde yeniden doğmak demektir. Yani insanın kendini bulması için kendi içinde saklı olan defineye ulaşması demektir İnsan yeni varlık âlemindeki yerini, “Hak-hâlk-tabiat” ile olan ilişkileriyle anlamlandırmaya çalışır... Yeniden varoluş bağlamında elde ettiği güven ve “mutlak mânâ gücü” ile maddeye yeniden yönelerek, Yaratıcı'nın

²⁶ Ulukavak,,*Safranbolu Kentin*,s.8

²⁷ N. Tunçbilek, *Kır Yerleşmeleri Köy-altı Şekilleri Türkiye, Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul 1971,s.51

²⁸Sinan Doğan'',İnsanda Ebedileşme Özlemi İnsan ve Mekân ilişkilerine Etkisi' Troia'dan Çanakkale'ye İnsanın, İncanın ve Mekânın İnşası: Değerler ve Şehir Uluslararası Kongresi *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Çanakkale, 25-27 Ekim 2018,s.97,98

“işaretlerini”, kendi benliklerinde ve mekânlarda târif etme çabasına²⁹ estetik ve tasarım ruhunu katarak yapacaktır. İnsan yeniden maddeye yönelirken; kendine yönelici, ruhi eğilimlerinde yaratmaya ve hürriyete hasret duyucu bir davranış içindedir...

Hürriyete hasret temelli ruhi özlemlerini; sanat ve estetik hazza birleştirerek³⁰ evim kendi malikânem benim ülkemdir” gerçeklik evresine geçmeye çalışacaktır. Tabiatı kopmayarak; hatta tabiatı ve insanı yücelten ve yükselten bir anlayışı, gerçeklik evresinin temelini oluşturacaktır. Gerçekliğin derin hissini idrakini yaşayan insanın en önemli hedefi, insanların buldukları ortamlarda fiziksel hem de manevi bir uyum içinde yaşamalarını ve doğayla barışık ile ilgili sanat ve estetik duygularını imar kültürüne yansıtılabilmektir. Doğal biçimlerden yola çıkarak iç ve dış mekânın bütünleşmesini temel alan bir anlayışla; parçaların bütüne, bütünün parçalara uyumu olacak şekilde ve insanı, doğayı, malzemeyi imar kültürünün içine katarak gerçekleştirmektedir.. “Bir mekân, sabun köpüğünden oluşan balon gibidir. Eğer nefes tam üflenmiş ve iyi dağıtılmışsa, bu balon mükemmel ve harmoniktir.” İnsanda zuhur eden insan-mekân arasındaki ruhsal ilişki gücüyle, gerçekleştireceği insan-doğa bütünleşmesini sağlayacak mekânlarla, insanların fiziksel ve ruhsal olarak gelişimine katkı yapmayı amaçlar.

Fizik-metafizik âlem arasına yerleşerek kozmik varlık hâline gelen insan, insanlık cevherini kâinatın odak noktası yapar.³¹ İlâhi sıfatlara mazhar olan insanın ‘öteki’ni kendinde fakat ‘kendi’ni de ‘öteki’nde anlama sanat gücü ortamında meydana gelen veriler, insanda bilgi ve eylem yeteneğine dönüşmektedir.. “ihata, vukuf, rûsuh”³² değerleri ile mücehhez hâle gelen bilgi eylem iradesi, el becerileri ile birleşerek, bilim ve teknik alanını oluşturur.³³ Safranbolu evleri de bu oluşumdan doğduğu düşünülebilir. Safranbolu geleneksel yapıların ardında kuşaktan kuşağa aktarılan bir kadim bilgi, deneyim, beceri ve ustalık yatmaktadır. İnsan-tabiat arasındaki etkileşimin benzersiz örnekleridir. Bu evler doğal çevreleriyle olağanüstü bir uyum içindedir ve çevreye olumsuz etkileri hemen hemen yoktur” Safranbolu geleneksel yapılar, kültürün özel yaşamını, barınma gereksinimini, doğa ile iç içe yaşayıp gitme bilgeliğini sergiler. Sıradan insanların günlük yaşamlarını tüm yalınlığı ile doğanın acımasız koşullarına karşı durarak sürdürme mücadelelerinin birer simgesidirler.³⁴

Varlık ve oluş maddeden başlayıp gittikçe yükselen bir hamle hâlinde idrak eden insan, maddeye esir olmadan ‘mekânı düzene kavuşturulması sorumluluğunu, ahlaki bir boyut içerisinde gerçekleştirmeye çalışır.³⁵ Kozmik varlık hâline gelen insanda irade ve şuur kabiliyeti, maddenin determinasyonundan bağımsız bir özgürlük alanı belirlemesine ve maddeden uzaklaşarak ruhi özlemini gerçekleştirmesi nedeniyle, insanın materyalist bir perspektif içinde sıkışmasına mâni olur.

İnsan-mekân ilişkileri, dinamik ve karşılıklı etkileşimin sonucunda, aidiyet duygusu, yere ve mekâna bağlılık; yer, mekân, zaman, yaşantı, anılar, aktiviteler, sosyal ilişkiler, psiko-sosyal gereksinimler, kimlik,

²⁹Doğan, *İnsandaki Ebedileşme*, s.97,98

³⁰ S. Ahmed Arvasi, *Kendini Arayan İnsan*: Toker Matbaası, İstanbul, 1968.s.45,47.

³¹Azizüddin Nesefî, *Tasavvufta İnsan Meselesi İnsan-ı Kâmil*, (Çev. Mehmet Kanar), İstanbul 1990, s.14.

³²İnsanın, yöneldiği konuyu bütün yönleri ve alanlarıyla kuşatıp anlamasına ihata, onu tam olarak kavramasına vukuf, aynı konuda derinleşip uzmanlaşmasına da rûsuh denilmektedir. (Fârâbî, 2005)

³³ Doğan, *İnsandaki Ebedileşme*, s.102

³⁴ Kemal Aran, *Barınaktan Öte: Anadolu Kır Yapıları*, Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, 2000

³⁵ Doğan, *İnsandaki Ebedileşme*, s.102

simge ve semboller gelişir.³⁶ İnsan-mekân ilişkileri sadece görsel ya da semboller vasıtasıyla olmaz, yoruma dayalı ve bilişsel süreçlerin vasıtasıyla mekânın anlamını aktif bir şekilde yapılandırılır. Böylece mekân, fiziksel olarak yorumlanarak, hissedilerek, algılanarak, hikâyelendirilerek kısaca yaşanarak inşa edilmektedir.³⁷ “Yeryüzünü imar ve ıslah edecek”³⁸ şeklindeki ilâhî hakikate mazhar olan ve bu hakikat ile bütünleşen insanın, kendini bir mekâna ait hissetmesini duygusal, fonksiyonel ya da kavramsal bir bağ ile gerçekleştirebilmektedir.

4. Safranbolu Mekânsal Yapının Gösterdiği Kültürel Nitelikler

Safranbolu mekânsal oluşumu ve biçimlenmesi, tarihi kentsel gelişim sürecindeki yerleşmenin özgün iç dinamikleriyle kendiliğinden oluşumu ile dışsal müdahâlelerle gerçekleşen bir dizi sürekli karşıtlık ve etkileşimin varlığıyla tanımlanabilir. Geçmişten günümüze uzanan kentsel gelişim süreçlerinde, yarı-kırsal oluşumdan kentsel uygarlığa geçişte, kentlerin yapıları çevreleri ve mekânsal bütünlükleriyle sundukları kültürel kimlik etkilidir. Kültürel kimliğin meydana getirdiği özgün dil; yatayda ve dikeyde yan yana, iç içe, üst üste karşıtlıklar ve etkileşimler sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir yaklaşıma göre, kentin mekânsal ve yapısal oluşumunda izlenen tüm bu etkileşimlerin gerisinde yine yan yana, iç içe ve üst üste, zaman-mekân kesitinde farklılıklarını sürdüren toplumsal karşıtlıkların ve etkileşimlerin bulunduğu düşünülmelidir. Mekânsal değişim ve dönüşüm, toplumsal değişim dönüşüm ve başkalaşım süreçlerinin varlığı ile de ilişkisi olduğundan, bu yönde sorgulanmasını beraberliğinde getirmektedir.

Kentsel insanların birlikte geliştirdikleri (kollektif) ‘toplumsal bellek’ aslında, kentsel biçimlenmenin sürekliliğine bağlı olarak mekânın ne denli ‘okunabilir’, ‘anımsanabilir’ oluşu ile giderek ne denli içinde ‘kullanılabilir/yaşanabilir’ oluşu ile yakından ilgilidir. Buradan yola çıkarak evi tanıyarak kenti, kenti tanıyarak evi kavramayı sağlamak olasıdır.. Kent bir gerçek ya da varlık olarak algılandığında, onun bir alt bileşeni ya da alt-sistem elemanı olan yapıyı ve onun bileşkesi olan mimariyi de bu gerçeklik içerisinde değerlendirmek gerekir. Buradaki eytişimsel ilişkiyi, holistik olarak ya da gestalt genel düzenleme ilkeleri açısından parça-bütün arasındaki ilişkiye benzetebiliriz, bir anlamda “mereolojik” bir ilişki, bir “meronim-holonim” ilişkisi ya da bizim dilimizle bir “vahdet-i vücut” ilişkisi olarak düşünebilir. Kentsel eylemlerin tümü, kendi içerisindeki toplumsal, ekonomik, kültürel, fiziksel, yönetsel, yasal, kültürel, çevresel, teknolojik vb her türden olgunun ve bunların etkileşimlerinin toplamı olan bir varlıktan çıkar, yani kentten...

Safranbolu evlerinde ekonomik ve toplumsal açıdan varlıklı, eğitilmiş, görgülü bireylerin yaşadığı bilinmektedir. Safranbolu evleri yapıldıkları sırada çevredeki ormanlardan getirilen ahşap malzeme kullanmışlardır. Anadolu’da binlerce yıldan bugüne yan yana odaların bir araya getirildiği köşeli ev yapı geleneği süregelmiştir. “Eyvanlı ev ve geleneksel Osmanlı evini açıklarken ‘iki oda ile aralarında bir açık hacimden ve bunların önünde uzanan bir saçak altından meydana gelen plan motifi’, geleneksel Osmanlı evlerinin tasarımında gözlenebilen en ilginç ve sürekli özelliktir.

³⁶Solak “Mekân -Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekândaki Tezahürleri" Yayınlanmamış Doktora Tez Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, , Ankara, 2014.s.99,101

³⁷Solak, *Mekân-Kimlik Etkileşimi*

³⁸ Bakara, 2/30.

Anadolu kentlerinde genellikle konut yapıları ve ticaret kullanımları birbirinden ayrıdır ve kadınla erkeğin kopuk günlük uğraşlarını simgeler. Çukur'daki konutlarda ise, konut ile işyeri birbirinden ayrıdır. Genellikle Türklerin oturduğu Çukur'daki mahalleleri oluşturan konut yapıları sosyal sınıf farklılaşmalarını yansıtmaktan uzak, biçim ve simetri endişesi dışında, büyük bir çeşitlilik gösterir. Konutların plânlarında içe dönüklük belirgin bir niteliktir. Sokakla bütünleşme pencereler ve çıkımlarla sağlanmaktadır. Yapı grupları incelendiğinde, konutların görece konumlarında ortaya çıkan, manzaraya açılma ve topografyaya uyma eğilimi dokuya büyük bir hareketlilik kazandırmıştır. Yapı, arsa verilerine göre bazen yola koşut yapılmamış, bazen de manzara görebilsin diye zemin kat sokaktan 6-7 metre yükseltilmiştir. Kullanım açısından belirgin farklılık gösteren Çukur'daki, Kıranköy'deki ve Bağlar kesimindeki konutların ortak nitelikleri ise kullanılan inşaat malzemesi, kusursuz yapı işçiliği, taşıma sistemi ve yapı elemanları (pencere, kapı, çatı örtüsü vb.) gibi mimarî özellikleridir. Taşıyıcı sistem taş zemin üzerine oturan ahşap dikmeler, bunlara oturan ana kirişler ve çapraz çatkılardan oluşur. Taşıyıcı sistemin zorunlu kıldığı pencere boyutları bütün konutlar için hemen hemen ortaktır. Yapılarda çok gelişmiş ahşap işçiliğinin, yapı elemanlarındaki standartlaşmanın yapı dilinde ortaya çıkan tekdüzeliğin, kentteki inşaat işleriyle uğraşan lonca örgütünün işleyişi ve denetimi sonucu olduğu düşünülebilir.

4.1.İnsan-Tabiat Özdeşleşme Özlemi: Safranbolu Evleri

Geleneksel Türk evi avlu içinde konumlanmıştır. Türk kültürüne göre tabiat ile iç içe ve bütünleşme³⁹ özlemini, Safranbolu evlerde yer alan avluya yansıtılmıştır. Geleneksel evlerde avlu, dış ortamdaki soyutlanmış şekilde ama sosyal bir iç mekân olarak tasarlanmıştır, Mekân ile avlusu arasında bir bütünleşme sağlayacak şekilde yansıtılmıştır. Safranbolu'da tarih-kültür-coğrafya kaynaşması ve birikiminin sonucunda özgün bir mekân ve avlu anlayışı gelişmiştir. Bu nedenle Safranbolu evleri, aynı zamanda sosyokültürel yapının da yansıtıldığı bir mekânlardır diye düşünülebilir. Safranbolu'da avlulu mekânların oluşumuna etki eden doğal faktörler; topoğrafik yapı, toprak, iklim, yapı malzemesi ve bitkisel elemanlardır. Türk göçebe kültüründen gelen “yer değiştirme” ve “değişkenlik” (aynı ortamın gün içinde farklı amaçlarla kullanımı) geleneği; Safranbolu avlulu mekânlarda yaşatılmıştır.”Avluda kullanılan dokumalar, minderler, katlanabilen alçak masalar, toplanabilen yataklar gibi portatif ev eşyaları ile “yer değiştirme” ve “değişkenlik” kültürü gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.⁴⁰

Safranbolu mekân avlusu, savunma ve temel yiyeceklerin üretim alanıdır.⁴¹ Mekân avlusu, bazı temel ihtiyaçların karşılanması açısından işlevsel olmakla birlikte; geleneksel Türk ailesinin bir araya geldiği, ortak kullanım alanı olarak kullandığı, günlük işlerini yürüttüğü, işlevsel ve genel bir mekândır. Safranbolu'da mekân avlular tarih boyunca, işlevsel niteliklere sahip olmakla birlikte; kültürel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları karşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Avlu içinde bu işlevselliğe cevap verecek belirgin mekânsal birimler oluşturulmuştur (kazanocağı, taş mutfak vb.).

4.2.Mekân Plan Şemasının Alt Yapısının Anıtsal Yapı olarak Tasarlanması

³⁹Ö.Küçükerman, *Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1991, s.51-55-80-81.

⁴⁰ Küçükerman, *Kendi Mekânının Arayışı*, s.80-81).

⁴¹Tunçdilek, *Türkiye İskan Coğrafyası*., N. Altaş ve diğerleri, 2006. “Domaniç'te Kır Meskenleri” *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı: 16, Erzurum 2006, S.16, s.74

Orta Asya'da çevresi açık ve yüksek duvarlar üzerinde inşa edilen "köşk tipi "kule evler, Osmanlı döneminde çok katlı evler ve köşk tipi mekânlara temel olduğu ileri sürülmektedir.⁴² Türk göçebe kültüründe yer tutan çadır plan şemasının ortasında yer alan boşluk, geleneksel Türk ev plan şemasında orta mekân veya sofa(hayat)şeklinde esin kaynağı olmuştur.⁴³ VI. Yüzyılda da Horasan evi; bir merkez sofanın çevresinde sıralanan eyvanlar ve köşe odaları formunda tasarlanmıştır.⁴⁴ Sofa evin şeklini belirleyen değişken özelliklere sahip bir yapıdadır.⁴⁵ Bir merkez sofanın çevresinde sıralanan eyvanları ve köşe odalarıyla VI. Yüzyıl Maverâünnehir ve Horasan evinin plan şeması, Selçuklu dönemi kapalı medrese ve tekkelerinde uygulanmıştır. Daha sonra Osmanlı konut mimarisinde uygulanırken, sofalı evden iç sofalı tasarımına geçilmiştir. XVIII-XIX..Yüzyıl Safranbolu mekanlarda orta sofa şeklinde anıtsal yapı,mekan plan şemasının alt yapısı oluşturmuştur .⁴⁶

Eski adıyla Curtlar Evi, güncel ismiyle havuzlu köşkün birinci katı havuzlu sofa olarak düzenlenmiştir. Havuza su, ejder başlı vücudu s kıvrımlı bir oluktan akmaktadır.⁴⁷ Havuzun mekân içerisinde yer alması, Safranbolu evlerinde rastlanabilir bir uygulamadır

SONUÇ

Türk milletinin yaşadığı coğrafya ile kendi kültür birikiminin ve ruh kökünün kaynaşması sonucunda Safranbolu mekânları bir yaşam kültürü olarak ortaya çıkmıştır. Safranbolu mekân yapının işlevselliği ile estetiğini bağdaştırma ilkesine dayanan ve binlerce yılda evrilerek bugüne ulaşan bir geleneğe sahip. Günümüzde çoğu kişi kentlerinde, kasabalarında, kırsal alanlarda daha nitelikli bir çevrenin özlemine çekenler, geleceği daha berrak görebilmek için geleneksel mekânlara yönelmek gerekmektedir. Tarihinin büyük bölümünde egemen olan geleneksel mimarlık ilkeleri, bugün yeşil mimarlık ya da ekolojik mimarlık olarak canlandırmak gerekmektedir. Gelecekte insan merkezli ve sürdürülebilir yapılar inşa edebilmek için geçmişin yapılaşma stratejileri incelenmesi, bugünün koşullarına uygun yeni çözümlerle uygulamaya konulması gerekmektedir.

Kırsal mimarlık alanındaki araştırmalar, düne ışık tutmanın yanı sıra geleceğimiz için de aydınlık ipuçları içeriyor. Farklı disiplinlerden uzmanların bu alanda yapacakları belgeleme, koruma ve değerlendirme çalışmaları günümüz için önemli sonuçlar doğurabilir. Geleneksel yapılar, çağdaş mimarlık uygulamaları için değerli bir esin kaynağı olmanın yanı sıra bir miras olarak da korunması gereken bir kültür varlığı olarak önem kazanıyor. Doğal çevreyi korumak gelecek kuşaklar için ne kadar zorunluluk ise tarihsel dokuyu ve geleneksel yapıları korumak da o kadar gerekli.

Yüzyıllar geçmesine rağmen Türk evi mekân kurgusunda ki bazı noktalar modern mimariye biçimsel ve ya soyutsal olarak taşınmıştır. Günümüzdeki konut tasarımlarında da bu verileri kullanılarak yaşanabilir

⁴² R.Günay *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1999,s. 32-33-138

⁴³ Günay, *Türk Ev Geleneği*, s.32

⁴⁴ A.Arel, 'Anadolu'da geleneksel Konut Kültürel Etmenler''.*Dördüncü Türk Kültürü Kongresi* 1, Ankara 1999,s.37-40.

⁴⁵ S.G.Bozkurt, 19.Yüzyıl Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekân Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim Dalı*, İstanbul 2009,s.16- 51-61-84.

⁴⁶ Arel, *Anadolu'da geleneksel Konut*,s.40.; Çeşmeli, 1999: 69

⁴⁷ A. Ertürk. (2010). "Safranbolu'da Su Mimarisi: Havuzlu Oda/Sofa-Havuzlu Selamlık Köşkü", *Erdem Dergisi*, 2010,S.10,s.56

mekânlar oluşturabiliriz. Geçmişin verilerini kullanarak gelecekteki konut tasarımlarına yön vermek mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

Arvasi, Ahmed, *Kendini Arayan İnsan*: Toker Matbaası, İstanbul 1968

Azizüddin Nesefî, *Tasavvufta İnsan Meselesi İnsan-ı Kâmil*, (Çev. Mehmet Kanar), İstanbul 1990

Arel A. "Anadolu'da geleneksel Konut Kültürel Etmenler". *Dördüncü Türk Kültürü Kongresi* 1, Ankara 1999,s.37-40.

Aran Kemal, *Barınaktan Öte: Anadolu Kır Yapıları*, Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi,2000

Altaş N. ve diğerleri,"Domaniç'te Kır Meskenleri". *Doğu Coğrafya Dergisi*, Erzurum 2006,S.16, s. 74

Başak Z. *Safranbolu Türk Mimari Eserleri*, (Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul üniversitesi Edebiyat Fakültesi) İstanbul, 1966

Bozkurt S.G., "19.Yüzyıl Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekân Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi"Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi *İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana Bilim Dalı*, İstanbul 2009

Benedict, P., *Türkiye'de Küçük Kasabaların Etüdüne İlişkin Bazı Sorunlar*, *Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, Çağlayan Matbaası,İstanbul 1971

Ökçüh A.G., *Osmanlı Sanayii*, Ankara: S.B.F. Yayınları, Ankara 1971

Cevad A., *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati*, İstanbul, H.1313-17 (1895-99 Canatan Kadir, *İbn Hâldun Perspektifinden Bilgi Sosyolojisi*, Açılım Yayınları. İstanbul 2013

Doğan'Sinan', 'İnsanda Ebedileşme Özlemi İnsan ve Mekân ilişkilerine Etkisi' *Troia'dan Çanakkale'ye İnsanın, İnancın ve Mekânın İnşası: Değerler ve Şehir Uluslararası Kongresi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Çanakkale, 25-27 Ekim Çanakkale 2018,

Ertürk A. "Safranbolu'da Su Mimarisi: Havuzlu Oda/Sofa-Havuzlu Selamlık Köşkü", *Erdem Dergisi*, 2010, S.10, s.56

Erder L., "Fncotry Districts in Bursa During the 1860'" *O.D.T.O. Mimarlık Fakültesi Derqisi*, 1975, c.1 n.1, s.85-99.

Günay R., *Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu*. Kültür Bakanlığı Yay. No:456. Tanıtma Eserleri Dizisi No:23. İkinci Baskı. Ankara 1989

Günay R., *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul 1998

Harvey David, *Sosyal Adalet ve Şehir*, Metis Yayınları, İstanbul 2003

Pirenne Henri, *Ortaçağ Kentleri*, (Çev. Ş. Karadeniz), İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul 2014

Hacısalihioğlu İ.Y., "Geleneksel Türk Şehri: Safranbolu" *Türk Coğrafya Der.* İstanbul. 1995, S.30, s.409-434.

Hassan Ümit, *İbn Hâldun Metodu ve Siyaset Teorisi*, Doğubatu Yayınları. Ankara 2010

Hersek M. (ed.). *Safranbolu Yörük Köyü, Geleneksel Yaşam Biçimi ve Evleri*, Kurban Matbaacılık, Ankara 2000

İbn Hâldun, *Mukaddime 1*, (Çev.S. Uludağ), İstanbul: Dergâh Yayınları.,İstanbul 2013

İpşiroğlu Nazan -Mazhar İpşiroğlu, *Oluşum Süreci İçinde Sanat Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1977.

Köprülü M.F., *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu* Ankara, 1972 (1935),

Küçükerman Ö., *Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi*. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 1991

Öney G., "Ankara'da Türk Devri Yapıları", *D.T.C.F. Yayınları*, 1971, Ankara 1971, S.209 s.137.

Şulul Kazım, *İbn Hâldun'a Göre İslam Medeniyeti*, İnsan Yayınları, İstanbul 2013

Tuna Korkut, *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*, İz Yayınları İstanbul 2013

Tunçbilek N., *Kır Yerleşmeleri Köy-altı Şekilleri Türkiye, Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, İstanbul 1971

Tunçdilek N, *Türkiye İskân Coğrafyası, Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri*, İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Yay. İstanbul 1967

Ulukavak, K. *Safranbolu: Kentin tarihi ve Mimari Eserler*, İ:T:Ü:Mimarlık Fakültesi, Mimarlık tarihi ve Restorasyon Enstitüsü, İstanbul, 1975,

Solak Sevcan Güleç "Mekân -Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekândaki Tezahürleri", Yayınlanmamış Doktora Tez Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara, 2014

Şahin Yusuf, *Kentleşme Politikası*, Ekin Yayınları. Bursa 2015.